

ALEVİ-BEKTAŞİ EDEBİYATI VE MÜZİĞİNİN OLUŞUMU, BALKANLAR'DAKİ YANSIMA VE UYGULAMALARI¹

FORMATION OF ALAVI-BEKTASHI LITERATURE AND ITS REFLECTIONS AND APPLICATIONS IN THE BALKANS

Necdet KURT² ve Bektaşî tekkelerindeki uygulamalarına bakılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç olarak Alevi-Bektaşî müziği ve edebiyatının doğuşu, yayılması ve Balkanlardaki icrası, uygulamasının nasıl olduğu ifade edilmiştir.

ÖZ

Bu makalede öncelikle Türklerin İslam öncesindeki inanç sistemlerinde müzik ve ibadet ilişkisi ile İslamiyet'in kabulünden sonraki haliyle Alevi-Bektaşîler arasındaki yeni uygulama şekilleri araştırıldı. Yedi Ulu Ozan da dâhil olmak üzere Alevi-Bektaşî edebiyatının oluşumunu başlatan ozanların yaşadıkları dönemler, yerler ve etkileri değerlendirildi. Bu yeni edebiyat ve müzik akımının coğrafyalara hangi yollarla yayıldığı araştırıldı, yine bu edebiyat ve müziğin kendi içlerindeki müzikal ve sözlü tasnifinin nasıl yapıldığına ve icra edildiğine, sazlar ile icra şekillerine, en son olarak da genel anlamıyla Balkanlarda, Aleviler arasındaki

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Alevi-Bektaşî, Ayin-i Cem, Dedebaba, Dede, Zikir, Saz, Bağlama.

ABSTRACT

In this article, the relationship between music and worship in the pre-Islamic religious systems of Turkish people and its new applications in Alevi-Bektashi people after the acceptance of Islam has been investigated. Periods, places and effects of the poets who had started the formation of Alevi-Bektashi literature including the "Seven Ulu Poets" have been evaluated. The way by which this literature and music spread over the regions has been investigated, and it is also investigated how this literature and music were classified musically and verbally, how it is performed, how it is performed with

Makale geliş tarihi: 17.02.2016 • Makale kabul tarihi: 30.04.2016

1 15-16 Ekim 2015 tarihinde Kosova-Prizren'de yapılan uluslararası "Balkanlarda Bektaşîlik ve Bektaşî Edebiyatı" adlı sempozyumda sunulan makalenin gözden geçirilmiş halidir.

2 Folklor ve müzik araştırmacısı.

instruments (saz) and finally an evaluation carried out by looking to the applications observed between Alevi and in Bektashi lodges in the Balkans. In conclusion, the birth and spreading of Alevi-Bektashi music and literature, and its applications in the Balkans have been expressed.

Keywords: The Balkans, Alevi-Bektashi, Ayin-i Cem, Dedebaba, Dede, Zakir, Saz, Bağlama.

İlk zamanlar Altaylar'da, Yenisey Kır-gızları ve birçok diğer Türk boylarında şaman ayinlerinde kopuz ve birçok diğer sazın tedavi edici, iyi ruhları çağırarak ve kötü ruhları kovmak gibi amaçlarla kullanıldığı, ayrıca Altaylar ve kuzeyinde şaman davullarının, hasta tedavisi ve dini törenlerde kullanıldığı bilinmektedir. Şamanlar çeşitli hayvanların, kuşların ve diğer yaratıkların seslerini taklit ederler. Onlar gibi çarpınır, yürür, uçar, kovalar, bağırır, saldırır, yaralanır, ölürler. Bütün bunları müzik eşliğinde gerçekleştirirler (Erseven,1996: 21).

Türklerin kendilerine has kültür tarihi genel olarak Altay dönemi ile başlar. "MÖ III. Binden itibaren belirginleşen Altay-Türk kültürü aynı zamanda, Altay-Türk müzik kültürünün de belirleyicisidir." Altaylılar Orhun kıyıları, Moğol bozkırları ve İrtiş boylarına etkide bulunarak, MÖ II. Binden itibaren de ilk yurtlarından ayrılarak Orta Asya Türk müzik kültürünün de temellerini hazırlamıştır. Prof. Dr. Faizullah Karamatlı Orta Asya Türk müzik kültürü ile ilgili gö-

rüşlerinde MÖ I. Binden itibaren gelişmiş bir müzik kültürünün olduğunu söyler. Bu döneme ait kaya resimlerinde def gibi vurmalı aletler, ney ve flüt gibi nefesli sazlar görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise dutar, flüt, bulaban, dubre gibi çalgılar topluluklarda en çok kullanılan sazlardır, diye ifade eder (Ogün, 2000: 23-24). Bu çalgıların günümüzdeki versiyonları hâlâ Aleviler ve Bektaşiler tarafından yapılan ibadetler³ sırasında kullanılmaktadır.

Âşıklık müessesesi ve Kopuzun tarihini, "Eski saz ozanlığı Karahan ve Oğuzhan, destan ve hikâyelerinin ırlanması (belli bir ezgi ile anlatılması) geleneğine bağlı kalmış, sonraları bir takım değişmelere uğrayarak bu kuruluş (Âşıklık) adını almıştır. Kopuzlu ozanlar zaten Anadolu'nun en eski âşıkları idiler, Bunlar halk arasında itibar görmüşler ve halkın sevgilisi olmuşlardır" (Ataman, 1977: 107-128).

Dursun Yıldırım'ın tespitinde "Ozanların yaratıcılığında, tek veya iki telli kopuzun eşliğinde vücut bulan, yayılan, gelişen, zenginleşen Türk sözlü gelenek şiir sanatı, yüzyıllar boyu temalarını, formlarını, türlerini tekrarlayarak, yeni unsurlar bünyesine katarak, yeni teknikler ve melodik yapılar oluşturarak, kendi içinde mektepler

3 Alevi topluluklarında yapılan ibadete "Ayin-i Cem", Bektaşî dergâhlarında ise "Er Meydanı" veya "Meydan" bu ibadetlerin yapıldığı mekânlara da "Cem Evi" veya "Meydan Evi" denilmektedir. Cem Evi adı kentlerde Alevi nüfusun çoğalmasından sonra burarlarda inşa edilen ibadet yerleri ile bu literatüre girmiş bir kavramdır.

kurarak, temsilciler yetiştirerek, varyantlar ve versiyonlar yaratarak günümüze kadar ulaşmış ve hâlâ da hayatîyetini sürdürmektedir” (Yıldırım, 1998: 182). Nazım, İslâmiyet’ten önce ve sonra, daima ezgili ve müzik aleti eşliğinde okunmuştur. Anonim, âşık ve tekke şiiri her zaman ezgiyle ve çok kere de müzik aletinin eşliğinde okunmuştur. “Başlangıçta kopuz ve türevleri şiire eşlik ederken, zaman içinde müzik aletleri değişmiş fakat şiir hiçbir zaman müzikten ayrılmamıştır” (Günay, 1992: 5).

Tarihi metinlerde Selçuklu ordusunda ozanların, kopuz eşliğinde epik şiir söyleyip askerleri eğlendirdikleri kaydedilmiştir. Halkın yerleşik hayata geçmesiyle göçebe kültürün ürünü olan epik şiirin yerini yavaş yavaş âşık şiiri almaya başladı. İslâm öncesi inanca ait pek çok motif ve unsur da İslâmî renge bürünerek şiirlerde kendisine yer buldu. Bir başka deyişle, Anadolu’daki âşıklık geleneği, ozan-baksı geleneğinin zaman, zemin, düşünce, dünya görüşü ve inancın değişmesiyle şekillendi, değişimle beraber yeni bir sanatçı tipi ve şiir tipi ortaya çıktı. Dinî-tasavvufî mahiyetteki edebiyat, Anadolu’da XV. yüzyıldan itibaren yerini âşık edebiyatına bıraktı. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal ve siyasî sebeplerle yeni bir oluşum içine girerek âşık edebiyatı olarak şekillenmeye başladı. Anadolu’nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rol oynayan Kalenderî, Hurufî, Melamî, Haydarî, Cevlakî ve Bektaşî dervişleri toplum üzerinde etkili olmak için en etkili yol olan şiiri seçmiş ve şiirlerinin muhtevasında inanç-

larına ve düşüncelerine yer verilmiştir. Senenin muhtelif zamanlarında yapılan ayin-i cemlerde sazlarıyla bu şiirleri terennüm ettiler; yaptıkları semahlarla bunu daha etkili kılma yoluna gittiler (Kaya, 2003: 3-8).

O dönemde âşık edebiyatı ile Alevi-Bektaşî edebiyatı bir bütün sayılacak şekilde iç içeydi, ilerleyen zamanlarda bu akım gelişip yeni formlar yarattıkça âşık edebiyatı ve Alevi-Bektaşî edebiyatı ayırt edilebilir duruma gelmiş, bununla birlikte bu yeni edebiyatın müzikal ürünleri de diğer türkü formlarından ayırt edilebilir duruma gelmiştir.

Ozan sözcüğünün, Oğuzların halk şair musikişinaslarına verilen isim olduğunu belirten Fuat Köprülü de bu konuda şunları ifade etmektedir: “Ozanlar, Oğuz cemiyeti arasında hususi bir zümre teşkil ederler, ellerinde kopuzu ile eski Oğuz destanları, Dede Korkut hikâyeleri söylerler, yeni hadiseler hakkında yeni yeni şiirler tanzim ederler. XV. asırdan sonra bu ozan kelimesi yerine Azeri ve Anadolu sahalarında “Âşık”, Türkmen sahasında da “Baksı”, “Bahşı” kelimesi yer almıştır. Türk dünyasında bahşı ile ozan ülke ülke aynı işi paylaşmış görünüyorlar. Fakat bahşı çoğu ayin adamı kaldığı halde, ozan gezgin ve ferdi sanatçı olmuştur. Âşığın yaşayış bakımından atasıdır” (Parlak, Erişim 2015).

Yukarıda bahsi geçen tüm araştırmacıların belirttiği gibi eski zamanlarda Şaman, Kam, Baksı, Baksı vb. isimlerle anılan kişilerin, saz ve söz eşliğindeki öğretiyeye dayalı edebi yapılarının, günümüzde Ana-

dolu ve yakın coğrafyalardaki temsilcileri “âşıklar”dır.

Abdülbaki Gölpınarlı da bize şu bilgiyi vermiştir; 13. yüzyıl, Anadolu’da Türk diliyle meydana gelen edebiyatın bir dönüm, bir ayırım dönemi idi. Bu yüzyılda Yunus Emre yeni kavram, motif, hayal ve imge dünyasıyla Anadolu’ya bir ilham kaynağı sundu. Âşıklar sazlarıyla Türk dilini şiirleştirip halkın duygularını dile getirdi (Gölpınarlı, 1992: 1-6). Alevi-Bektaşî edebiyatı, Hacı Bektaş-ı Veli ve Abdal Musa kültürüyle beslenmiş Anadolu halk edebiyatının imkânlarının birleştirilmesiyle yeni bir sentez oluşturdu. Önceleri özü yönüyle Yunus Emre’nin şiirlerine dayanan bu edebiyat geleneği sonraları zamanla bazı belirgin farklar kazanarak özgün yeni bir edebiyat oldu (Gölpınarlı, 1992: 78).

Erman Artun ise; “Türkler arasında ilk olarak Orta Asya’da Ahmet Yesevî ile görülmeye başlayan tasavvuf akımı, daha sonra Moğol istilasıyla Anadolu’ya gelen dervişlerle burada da etkili olmaya başlamıştır. Anadolu’da Yunus Emre’yle doruk noktasına çıkan dini-tasavvufî halk edebiyatı her dönemde ve her zümrede önemli sanatçılar yetiştirmiştir (Artun, 1996: 219). Alevi-Bektaşî edebiyatının kökleri Yunus Emre’ye kadar uzanmaktadır. Fakat kuruluşu 14. yüzyılda Kaygusuz Abdal’la olmuştur. Zamanla bazı önemli farklar kazanan bu edebiyat öncelikle Alevi-Bektaşî inançlarını yaymağa hizmet eder hale gelmiştir,” ifadesiyle Alevi-Bektaşî edebiyatının oluşumunu tarif etmiştir (Artun: Erişim 2015).

Aslında o dönemlerde oluşumu nerdeyse şekillenmiş olan Alevi-Bektaşî edebiyatının temelleri, Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Veli tarafından atılmıştır demek bizce de daha doğru olacaktır. Çünkü bu edebiyat onların öğretileri etrafında şekillenmiş ve Yesevî’nin meşhur “Divan-ı Hikmet” şiirleri o dönem âşıkları tarafından saz eşliğinde icra edilmiştir.

Irene Melikof’un Ahmet Yesevî, Hacı Bektaş ve Bektaşilik konusunda düşünceleri şöyledir; Ahmet Yesevî, Buhara gibi İslam kültürünü yaygınlaştıran meşhur bir kültür merkezinde okumuş, Hanefî uleması olan Şeyh Yusuf Hamadani’nin müridi olmuştur. Fakat buna rağmen, yurttaşları olan göçmen Türkmenleri arasında yaşamayı tercih etmiş ve onlara İslam’ı yaymıştır. Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş arasında tarihsel bağlar olmamasına rağmen, yine de, Hacı Bektaş’ın, Anadolu’da Ahmet Yesevî’nin orta Asya’daki rolünü devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Çünkü Ahmet Yesevî’yi, Hacı Bektaş’tan bir asır evvel, yani XII. yüzyılda, Yesî’de, şimdiki adıyla Türkistan’da Kazakistan’da yaşamış ve oradaki Türkmen boylarına İslam dinini öğretmiş bir kişi olarak biliyoruz. Gerçekten de Hacı Bektaş, Anadolu’ya göç eden Türkmen boylarına İslam dinini yaymaya çalışmıştır. Ahmet Yesevî gibi, bu dini, göç eden kavimlerin anlayışı ve geleneklerine uyarlamaya çalışmıştır. “Bektaşiliğin her şeyden evvel bir Türk halk dini olduğunu söyleyebiliriz. XIII. asırdan itibaren Anadolu’da gelişmeye başladı. Sonraki asırlar boyunca bağdaştırmacı

yapısında bazı yabancı unsurlar yer aldıysa da, Bektaşiliği Türk kökenlerinden ayırmak mümkün değildir" (Melikof: Erişim 2015).

Alevi-Bektaşî edebiyatı bu zümrelerin geleneklerini, inançlarını, aralarında söylenen atasözlerini, deyimlerini de ifadelendirir, din ulularını över, onlara ait menkıbeleri şiirleştirir. Usulden, erkândan, ayinden bahseder. Alevi-Bektaşî kültürünün kökleri Orta Asya İslamiyet öncesi inanç sistemlerine kadar uzanır (Melikof, 1994: 30). Dolayısıyla Alevi-Bektaşî edebi unsurlarında farsça etkileri görülse de, neredeyse tamamen Türk dilinden ve Türk kültüründen beslenmiştir. Ayrıca bu edebiyatın içerisindeki İslami unsurlar incelendiğinde, eski Türk inanç sisteminin izleri çok rahat görülmektedir.

Alevî-Bektaşî edebiyatında aşktan, cemâlden, dîdârdan, sâkîden, bâdeden, azizlerin menkıbelerinden, yoldan ve erkândan bahseden konulara "Nutuk", bunların beslenenmiş olanlarına ise "Nefes" denir. Nefeslerin içinde On İki İmam'ın adı geçerse "Duvaz"⁴ Hz. Peygambere övgü olarak yazılmışsa "Na'at-ı Nebî", Hz. Ali'ye övgü olarak yazılmışsa "Na'at-ı Ali", Hz. Hüseyin'in matemi dile getiriliyorsa buna da "Mersiye" denir (Koca; Onaran, 1987: 5).

Bu yeni edebiyatı oluşturan ve bu alanda en önemli eserleri veren Yunus Emre, Kaygusuz, Abdal, Kazak Abdal, Muhid-

din Abdal gibi ozanların yanı sıra, özellikle Yedi Ulu Ozan olarak anılan ozanların eserleri, Bektaşî tekkelerinde, Nutuk, Nefes, Na't-ı Ali, Na't-ı Nebî, vb.; Alevi cemlerinde Nefes, Deyiş, Duvaz, Mersiye olarak, Alevi âşıkları arasında kısa sürede yaygınlaşmış, bunun icrasına uygun bir müzik anlayışı da gelişmiştir. Orta Asya'dan getirdiğimiz geleneklerin en önemlilerinden olan müzik ve müzik aleti (Kopuz) ile ibadetin, Anadolu'daki İslam'a bürünmüş şekli olan bu icra şekli, Meydanların ve Ayin-i cemlerin vazgeçilmez "sözlü müzikal" unsurları haline gelmiştir. Zaman içerisinde her eser kendi tarzında bir müzik yapısı oluşturmuş, "Nefesler, Deyişler, Duvazlar, Mersiye vb. melodik anlamda ayırt edilebilir şekillere bürünmüştür" (Kurt, 2015: 838).

Alevi-Bektaşî dünyasında, yazdıkları eserleriyle bu yeni edebiyatın kurucuları olan ve şeklini veren yukarıda saydığımız Yedi Ulu Ozan ve diğer ozanlar Anadolu'da "Büyük âşıklar" diye anılırlar. Bu edebiyatı oluşturan, yukarıda bahsi geçen ozanların nefes, deyiş mersiye naat vb. gibi eserlerinin yanında, yine bu edebiyata temel sayılabilecek nesir türü eserlerde yazılmıştır. Örneğin; Hacı Bektaşî Veli'nin "Makâlat", "Fuzuli'nin Sihat ü Maraz", "Halikat-ül Süeda", Virani'nin "Virani Baba Risalesi", Yemini'nin "Faziletnamesi" gibi.

Tüm bu eserlerin yanı sıra Alevi-Bektaşî dünyasında ulu kabul edilen kişilerin yazdıkları menakıpnameler ve menkıbeler şeklindeki halk anlatmaları mevcuttur. Bu tarz ürünlerde anlatılan konular yıllarca yeni

4 Halk arasındaki söyleniş şekli "Duvaz İmam" şeklindedir, Farsça "Duvazdeh" On iki sayısında bozma bir kelimedir. On İki İmam anlamına gelir, On İki İmamlar için söylenmiştir.

âşıklara ilham kaynağı olmuş ve birçok şiir bu menakıpname ve menkıbelerdeki anlatımlar çerçevesinde kurgulanmıştır. Bu yeni akım edebiyatın ürünleri, gerek üreticileri olan ozanlar, gerek Tekke ve Dergâhlar, gerek Anadolu'yu karış karış gezen aşık, dede, zakir gibi yol önderleri, gerekse usta çırak ilişkisiyle yetişen âşıklar ve en önemlisi tüm bunları adeta anayasa kabul edip yaşamlarının özüne oturtmuş Alevi-Bektaşî kitlesi tarafından hızla benimsenip yaygınlaştırıldı.

Alevi-Bektaşî edebiyatının temellerini oluşturan ozanların yaşadığı coğrafyalara bakıldığında etki alanları ve ne kadar geniş bölgelerde yayılmış oldukları göz önüne çıkmaktadır. Söz konusu bu ozanlar ve yaşadıkları dönemler ve yerler şunlardır.

- Ahmet Yesevi
(12. yy.)
(1103-1165) Semerkant- Buhara
- Hacı Bektaşî Veli⁵
(13. yy.)
(1209-1271 Nişabur-Horasan-Sulucakarahöyük)
- Yunus Emre
(13. yy.)
(Anadolu)
- Kaygusuz Abdal
(14. yy.)
(1341-1444 Anadolu-Mısır)

5 Hacı Bektaşî Veli bir Ozan veya Âşık değildir, ancak MAKALAT gibi bu edebiyatın konularına temel teşkil eden eserler yazmıştır.

- Kazak Abdal
(17. yy.)
(Romanya ve Balkanlar)
 - Muhiddin Abdal
(16. yy.)
(Trakya ve Balkanlar)
- Yedi Ulular (Ozanlar)⁶
- Seyyid İmâd'ed-Dîn Nesîmî
(14. yy.)
(1369-1370-1404 Güney Azerbaycan-Halep)
 - Yemini
(15. 16 yy.)
(Tuna boyları Romanya)
 - Fuzûlî
(16. yy.)
(1480-1566 Hilla-Bağdat)
 - Şah İsmail Hatai (Hatayi)
(16. yy.)
(1487-1524 Erdebil)
 - Virani
(16. yy.)
(Necef-Anadolu-Deliorman)
 - Kul Himmet
(16. yy.)
(Tokat-Sivas)
 - Pir Sultan Abdal
(16. yy.)
(Sivas)

6 Bu tanımı ilk defa "Pir Sultan Abdal Hayatı ve Şiirleri" kitabında Abdülbaki Gölpinarlı kullanmıştır.

Yukarıda bahsedilen ozanların yaşadıkları yerler birbirinden farklı ve uzak coğrafyalar olsa da, Alevi-Bektaşî toplumu üzerinde yaptığı etkiler tüm coğrafyalarda aynıdır.

Aslında buradaki yedi tanımlamasına da bir açıklama getirmek gerekir. Gerek Gölpinarlı'nın, gerekse Artun ve daha birçok araştırmacının Alevi-Bektaşî edebiyatının oluşumunu Yunus Emre ve Kaygusuz gibi daha eski ozanlara kadar götürmüş olmasına rağmen ve Alevi-Bektaşîler için yukarıdaki ozanların tamamı ulu kabul edilirken neden dokuz, on veya on iki değil de Yedi Ulu Ozandır. Birçok araştırmacının da belirttiği gibi Yedi Ulu Ozandan önce yaşamış olan Yunus Emre, Kaygusuz Abdal gibi daha birçok Alevi Bektaşî halk ozanının da bu edebiyatın kurucuları arasında olduğu muhakkaktır. Ancak Yedi Ulu Ozanın birbirlerine zaman olarak yakın dönemler de yaşamış olmaları, "Yedi" sayısının eski Türk inançlarındaki kutsallığından ve yedi sayısının Orta-Asya'daki Türk boylarından günümüze kadar Türk halk inançları ile günlük yaşamlarında en çok sözü edilen sayılardan olmasından dolayı bu isimle anıldıklarını düşünmekteyiz. Burada Mehmet Yardımcı'nın "Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar" adlı makalesindeki şu tespitlerine yer vermek gerekir:

"Yedi" sayısı, Anadolu'da ve bütün Türk boylarında kutsal sayılmaktadır.

Bunlardan bazılarını şu şekilde belirlemek mümkündür.

- Altay Türklerine göre ayın tutulması "yedi başlı dev" yüzündendir.
- Kırgız Türklerinde Kutup Yıldızı'nda bulunan "Büyük Ayı"ya "Yedi Bekçi" denir.
- Orta Asya ve Anadolu Türklerine göre yer yedi kattır.
- Kur'an-ı Kerim yedi harf üzerine inmiştir.
- Mekke ile Medine arasında yedi kale vardır.
- Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Peygamber kıssasındaki rüyaya göre yedi besili ineği, yedi zayıf inek yer yorumunda yedi yıl kıtlık olur.
- Hac'da Kâbe yedi kere tavaf edilir.
- Kur'an-ı Kerim'de geçen Eshab-ı Kehf olayı, Yedi Uyurlar olarak bilinir.
- Çile yedi yılda doldurulur. Yunus Peygamber, Diyarbakır kalesinde yedi yıl oturmuş, Eyüp Peygamber, Harran'da bir mağarada yedi yıl çile doldurmuştur (Yardımcı: Erişim 2015). Adı geçen bu makalede daha oldukça çok sayıda örnek vardır. Bu da şu durumu göstermektedir; yedi sayısı, eski Türk inanç sistemleri ve İslamiyet için özelliği olan kutsal bir sayıdır, dolayısıyla Anadolu insanı için inanç şekline bakılmadan yedi sayısı kutsallığını devam ettirmiştir. Dolayısıyla neden yedi ulu ozan sorusunun cevabı da bu konuda gizlenmiştir.

Yukarıda bahsi geçen ozanların yaşadıkları dönemlerden günümüze kadar yüzlerce yıl geçmiş olmasına rağmen, ürettikleri eserlerin halk arasında hâlâ etkilerini koruyarak yaşamlarını sürdürdükleri, âşıklık geleneğinin yüzlerce yıldır yeni mektepler oluşturup yeni âşıklar yetiştirerek devam ettiği ve yeni âşıkların yeni üretimler yaptığı görülmektedir. Bu durum ise bu yeni edebiyatın hem etkisini hem de gücünü göstermektedir. Yukarıdaki ozanlar Alevi-Bektaşî toplulukları tarafından her zaman kutsiyet derecesinde bir saygı ile anılmışlardır. Bunlarla birlikte, zaman içerisinde toplum tarafından Anadolu ve Balkan coğrafyasında ki buldukları bölgelerde kendini kabul ettiren, çok sayıda yeni ozan ve âşık da aynı saygıyı görmüş ve eserleri de aynı saygınlıkla icra edilmiş, edilmektedir.

Bu eserlerin icrası sırasında uyulması gereken kuralları, "Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik" adlı kitabında Bedri Noyan bizlere şu şekilde aktarmıştır, "Bu eserlerin icrası da belli bir kural ve disiplin içinde yapılırdı. Alevî-Bektaşî geleneğinde bağlamayı icra edecek kişinin uyması gereken kurallar vardır. İcracı icraya başlamadan önce sazın karın (Göğüs) bölümünün sağ, sol ve orta kısmını "Allah, Muhammet, Ali" diyerek üç defa öper. Muhabbet sofrasında veya ayin-i cemde saz çalınıp duvaz okunurken herhangi bir şey yenilip içilmez, diz üstü oturulur, konuşulmaz. İcranın Kur'an dinleniyorsa bir saygı ile dinlenmesi gerekir" (Noyan, 2001: 677). Bu durum, bizimde alan çalışmalarımız sırasında çok kereler şahit olduğumuz bir durumdur.

Aslında Bedri Noyan, bağlamanın görüldüğü saygı ve kutsiyetle birlikte ayin-i cemlerde icra edilen eslere gösterilen saygıyı anlatmaktadır. Dede Baba, Baba, Dede, Kamber, Âşık (Zakir) aynı derecede saygı görürler.

Geçmiş dönemlerde Alevi-Bektaşiler için sazın (Bağlama) önemini ve inançlarla nasıl bütünleştirildiğini de şu sözler açıkça ifade ediyor, "Bilhassa Bektaşî âşıkları ve bazı meydan şairlerinin kullandıkları sazların daha büyük olduğu görülür. Bunlarda ayrıca saza takılan tel sırası, çalgının göğsüne ve teknesine açılan delikler, bu deliklerin sayısı, sap dibinin gövdeye bittiği kısımlarda görülen şekiller ve sazın bazı parçaları özel remizler olarak birtakım Bektaşî inançlarını simgeler. Tellerin üç sıra bağlanması, sazın göğsüne ve teknenin üst kısmına açılan üç delik; Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali üçlüsünü temsil eder. Saz sapının gövde ile birleştiği yere yapıştırılan üçgen şekiller de yine aynı inanç doğrultusunda kullanılan Bektaşilik remizleridir. Saz üzerinde üç sıra halinde toplam on iki telin bulunması ise bu tellerin on iki imam aşkına bağlandığı anlamını taşır. On iki tel bağlanan bir sazın da büyük ebatta olacağı muhakkaktır" (Şenel, 1991: 553-556).

Halil Bedii Yönetken'e göre de, "Türk binlerce yıldan beri devam edegelen müzik ve oyun geleneklerinin önemli bir kısmını Cem'de yaşatmıştır". Cem'e sırf bedii ve tamamen profan bir gözle bakıldığı zaman onda Türk'ün müziğe ve raksa karşı ruhunda doğuştan taşıdığı ezeli ve ebedi sevginin tezahürü görünür" (Yönetken, 1945).

Kentlerde özelliği zayıflamış olsa da, Anadolu'nun birçok yerindeki Alevi köylerinde hâlâ "Dede, kamber veya zakir" makamındaki kişiler, Şamanlardaki Kamlar, Baksı'lar gibi saygındırlar. Kutsiyetine ve kerametlerine inanılır. Zaman zaman bu kişilerin, Şaman ayinleri sırasında kamlarının, trans halindeyken yaptığı gibi, ateşten bir kor almak gibi veya kaynayan kazana elini daldırmak gibi şeyleri yaptıkları görülmüştür. Bazılarının da şifa kaynağı olduğuna inanılır. Anadolu'nun birçok yerinde yaptığımız alan çalışmalarında bunu anlatan çok sayıda öykü ile karşılaştık (Kurt, 2015: 839-840).

Aslında cemlerde yaşatılan eski Türk inanç ve gelenekleri sadece Yönetkenin bahsettikleriyle sınırlı değildir. Eski Türk inançlarından getirilen birçok inanış ve gelenek, bu yeni inanç sisteminde kendine yer bulmuş, gündelik hayatın içinde yaşatılmaktadır. Bu inanç ve geleneklerin en önemlilerinden biri, müzik aletinin bir ibadet aracı olarak kullanılmasıdır. Bu geleneğin en önemli enstrümanı bağlamadır (Özkan, 1990: 17).

Gerek Anadolu gerekse Orta Asya'nın sözlü kültüründe dini öğreti metodu olarak hep müzikten yararlanılmıştır. Kazak ve Özbekler'in müzikle seslendirilen "Yesevî Hizmetleri'ni", büyük bir saygı ve huşu içinde dinledikleri bilinmektedir (Yardımcı, 2014: 54). Burada âşıklara ve icra ettikleri Yesevî hikmetlerine gösterilen saygı, yukarıda bahsi geçen "Dede, Kamber veya zakirlik" müessesesi ile icra ettikleri deyişlerinin Alevi Bektaşî toplumu üzerindeki saygınlığı ve kutsiyetinin devamına bir örnektir.

Bektaşî dergâhlarında ve yapılan ibadetlerde (Meydan) nefesler bir saz eşliğinde söyleniyor ise, bağlamadan ayrı olarak şu çalgılar da kullanılır: ney, tambur, rebap, ut, kanun, kudüm veya mazdar. Alevi-Bektaşî köylerindeki cemlerde ise, "Bağlama, ve aynı aileye mensup sazlar olan çöğür, bozuk, cura, tambura" ile eşlik edilebilir. Burada şu açıklamayı yapmakta da yarar var. Bektaşî dergâhlarındaki "Meydan" ibadetleri ile Alevi yerleşkelerinde yapılan "Ayin-i Cem"ler öz olarak aynıdır. Her ikisinde de esas on iki hizmettir, sadece isim farklılığı vardır.

BALKANLAR'DAKİ UYGULAMALAR

11 yy. Türk tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu zamana gelinceye kadar edebiyatta dâhil kendi vadisinde gelişmiş bulunan ve tamamen kendi içinden, öz kaynaklarından beslenen maddi, manevi kültür unsurları, bu yüzyılda kendine paralel fakat başka bir vadide gelişen yepyeni bir anlayışa, İslamiyet ve ona bağlı olarak gelişen edebiyat, müzik ve diğer kültürel unsurlara da dost olmuştur. Bu yeni döneme kadar orta Asya'dan batıya doğru gelişen Türk fütuhâtı, Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırları takiple Tuna boylarına kadar uzanmıştır. Örneğin; Batı Hunları 375 yıllarında günümüz Avrupası'nın da temelini oluşturan ünlü kavimler göçü hareketine sebep olmuş ve Tuna havzasında girip yerleşmişlerdir. Daha sonraki yüzyıllarda Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar

ve Kıpçaklar (Kumanlar) aynı yolu takip ederek Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara ve Tuna boylarına girmişler; Böylece Türkler, Balkanlara İskitler zamanında başlayan ve zaman zaman beliren dalgalar halinde konup yeni yurtlar edinmişlerdir (Cebeci, 1996: 41, 43, 94, 96).

Osmanlı Türkleri Balkanlar'a girmeden önce, XII-XIV. yüzyıllarda Kıpçak/Kumanların bölgede üstün tarihî rolü yeterince vurgulanmamıştır. Özellikle, Dobruca'dan Akkerman'a kadar step bölgesinde yerleşmiş ve Hristiyan dinine geçmiş olan Kıpçak/Kumanlar çeşitli hanedanlar kurmuşlardır. Bunlardan bir grup, 14. yüzyıl ikinci yarısında Dobruca-Varna bölgesinde bir beylik kurmuştur (Merkezi Kalliakra); Dobrotiç ve bir Kuman adı taşıyan kardeşi Çolpan'ın Dobruca Beyliği, 1388'de I. Murad'ı metbû tanımış, 1393'te I. Bayezid bu beyliği Osmanlı ülkesine katmıştır. Özetle, Deliorman ve Varna'dan Tuna'ya kadar giden bölge daha Osmanlılardan önce gerçek bir Türk yerleşim alanı olmuştur (İnalçık, 2005: 20-21).

Bu topluluklar Osmanlı Devleti'nin de Balkanlar'a yerleşmesini kolaylaştıracak olan Kuzey'den gelen Türk boylarıdır. Bilindiği gibi Balkanlar'a Hunlar'dan itibaren birçok Türk boyu gelmiş ve yerleşmişti. Bunlardan bir kısmı Hristiyanlaşarak kimliğinden koparken bazıları hala eski kültürlerini yaşatıyordu. Sarı Saltuk'la başlayan süreçte Balkanlar'a uzanan derviş ve derviş grupları bir yandan bu toprakları Osmanlı'ya hazırlarken diğer yandan kendilerini izleyen

boy ve takipçilerini de iskân ediyorlardı. Balkanlar'da zaviyeler ve tekkeler inşa eden bu dervişler; buldukları bölge insanı ile sıcak ilişkiler kurmakta mahirdiler. Bu dervişlerin önemli özelliği dışa açık olmaları ve ortak noktalar bulma noktasındaki üstün yetenekleridir. Bu özellikler, Horasan'dan gelen vasıflar olmakla birlikte aslında bu dervişler Balkan kültürüne de pek yabancı sayılmazlardı. Tamamen organize çalışan bu dervişler ilk olarak kendilerinden önce bu topraklara gelenler sayesinde ikinci olarak da Balkan inanışlarına özellikle Bogomil ve Paulicienlere Orta Asya'dan itibaren aşına olmalarından dolayı kısa zamanda en azından belli bölgelerde genel kabul gördüler (Bakırcı, Türkan 2013: 159).

Osmanlı kurulmadan Balkanlar'a giden Bektaşî misyonerleri bu göçlerden dolayı Balkanlarda fazla yabancılık çekmemişler, kendilerinden önce Türk kültürünün oralara gitmiş olmasından fayda sağlayarak yerli halk arasında çok kısa sürede yaygınlaşmış ve kabul görmüşlerdir. Balkan coğrafyasının çeşitli bölgelerine yayılan gönüllü Türk dervişlerinin birçok bölgede Tekke, Zaviye ve Hangâh adı altında çeşitli sosyal birimler açtıkları, hatta ırmak kenarlarında açılan tekkelerin yanına değirmenler açarak bölgedeki yerli halkla kolay bir şekilde iletişime geçerek sempati ve sevgilerini kazandıkları bilinmektedir. Yine aynı şekilde yerleşimin olmadığı birçok bölgede açılmış bu tekkelerde de farklı bölgelerden gelen Müslüman muhacirlere geçici iskân yeri işlevi görmüştür.

Trakya da ve Balkan ülkelerinde, özellikle Arnavut elinde, Bektaşiliğin etkisi çok büyüktü. Hatta II. Sultan Abdülhamit döneminde Arnavut elinde, Bektaşilik resmi din olarak önerilmiş, ancak Sultan Abdülhamid doğal olarak ve şiddetli bir şekilde, buna karşı çıkmıştır. Trakya ve Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde kaldığı dönem içinde, Bektaşilik, Alevilikten daha üstün bir konum elde etmiştir. Kimi Jön Türkler Bektaşi oldukları için, Bektaşiler ülkenin aydınları ve ilericileri arasında yer almışlardır. Sözü edilen ülkelerin Türkiye'den bağımsız olmalarından sonra, Alevilik, Bektaşilikten daha önemli bir konum kazandı. Günümüzde, Alevilik öne çıkmıştır. Bektaşilik arka plana itilmiştir. Öyle de olsa, unutmamalıyız ki, Bektaşilik ve Alevilik öz olarak aynı olgudur (Melikof: Erişim 2015).

Anadolu'nun ve Anadolu'ya ait uzantıların yani Balkanlar'ın Türk vatanı hâline gelmesinde Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevî dervişlerinin önemli bir payı olmuştur. Anadolu'ya gelen Ahmet Yesevî dervişleri, kimseye el açmayan, elinin emeği ile geçinen, toprağa, vatana, devlete ve dine bağlı, prensipli, disiplinli ve örnek insanlardı. Bunlar, iskân amacıyla gittiği yerlerdeki insanlara yaşama ümidi ve mücadele gücü verdiler. Halkın yıkılan maneviyatını yükselttiler. Birlik ve beraberliğin sağlanmasında, dayanışma ve direnme gücünün artmasında müspet rol oynadılar. Öte yandan diğer dinlerin mensuplarına karşı da son derece müsamahalı davrandılar. Horasan'dan gelen dervişlere de Horasan erenleri denili-

yordu. Hatta Hacı Bektaş da, Baba İlyas gibi Horasanî olarak anılıyordu. Sonra bir gelenek haline gelen bu adlandırma, istila önünden kaçan yığınların izlediği yolu anımsattığı gibi, dervişleri zorlayan toplu göçü de anımsatmaktadır. Bu dervişler aynı zamanda Küçük Asya ile Orta Asya arasında bir bağ oluşturan Ahmet Yesevî kültürünü de beraberlerinde getirmişlerdir (Bakırcı; Türkkan 2013: 147).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 375 yıllarında Balkanlara yapılan akınlar ve yerleşen Türk boyları, buraları yurt edindikten sonra bölgedeki Yunanistan, Bulgaristan, Bosna Hersek, Kosova, Makedonya ve Arnavutluk gibi ülkelerde çok sayıda Alevi köyleri ve Bektaşi dergâhları kurulmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir;

Yunanistan'da; Ağırboz Veli Baba, Hasan Ağa Tekkeleri, Seyyid Ali Sultan diğer adı Kızıldeli ve Abdul Cüneyd Zaviyeleri, Ali Enver Zaviyesi, Hasan Baba, Sinan Bey Sultan, Kemal Ata, Dur Bali Baba, Abdussamet Sultan, Seyyid Sultan Tekkeleri, İlyas Efendi, Karaca Ali Tekkesi, Hüsrev Paşa Türbesi, Kılıç Baba, Bali Baba Tekkeleri (1551'de yapılmış), Şeyh Bedreddin Türbesi;

Bulgaristan'da; Otman Baba, Demir Baba, Hüseyin Baba, Bali Bey, Yunus Abdal, Musa Baba, Çorap Baba, Abdullah Dede Tekkeleri, Kızana (Monino) Tekkesi, Eski-cuma Cuma-i Atik, Ahılı, Ali Koca Baba, Çelebi Zaviyeleri, Sarıca Paşa Türbesi, Mustafa Paşa'da Ca'fer Baba, Kara Baba, Ak Baba, Dönen Baba Zaviyeleri, Tay Hızır, Ali Baba

Zaviyesi, Ali Baba Tekkesi, Akyazılı Baba, Kıdemli Baba Tekkesi, Mehmet Baba Tekkesi, Yediler ziyaretgah Bektaşî Tekkesi, Üryani Mehmed Dede, Kaligra Baba Tekkeleri, Hızır Baba Tekkesi (1540'ta yapılmış) Gelberri Sultan, Çukur Tekke, Hasan Paşa Tekkesi, Genç Baba evladı Hüseyin Dede, Ali Baba, Veli Baba, Süleyman Baba, Haydar Baba Tekkeler, Karacabey Türbesi (1444'te yapıldı);

Makedonya'da; Sersem Ali Baba ve Harabati Baba Tekkeleri, bunlar Bektaşîliğin Balkanlardaki en önemli merkezleridir. Makedonya Üsküp'e bağlı, Tekke köyünde Karaca Ahmet Tekkesi.

Kosova'da Padişah 1. Murad Türbesi, Gazi Mestan Türbesi, Hacı Adem Vecihi Baba, Şemseddin Baba, Şeyh Hafız Baba Tekkesi

Saray Bosna (Bosna Hersek'te) Gazi Hüsrev Bey, (1542'de yapılmış, Gazi Murad Bey (1640'ta yapılmış), Tuzla Tekkesi.

Romanya'da; Saltuk Baba, Maçın Baba, Arad, Babadağ, Akyazılı İbrahim Baba Tekkeleri.

Macaristan'da, Gül Baba, Hindi Baba, Mitfah Baba, Gürz İlyas, Gazi, Muhtar Baba.

Arnavutluk'ta, Aliku, Manastır'da ki Çoprılı (Köprülü), Koçr'da ki Melçani (Bu tekkelerin üçü de 1826 yılında Yeniçeri ocağının kapatılması ile talan edilip yakılmıştır). Ali Baba, Abidin Baba Tekkesi, Ali Potivan, Tekkesi, Baba Kamber Tekkesi, Aziz Ali Baba Tekkesi, Backa Tekkesi, Drizar

Tekkesi, Glava ve Haydar Baba Tekkeleri. Yine Arnavutluk'ta El Basan, Görice, Drac ve Ergiri civarında 40'a yakın tekke bulunmaktadır. (Aydın, 2008: 429-432).

Bunlar varlığı bilinen, birçoğu hâlâ aktif olan 300 civarındaki dergâh, tekke ve zaviyeden bazılarıdır. Daha adını saymakla bitiremeyeceğimiz çok sayıda Bektaşî tekkesi ve Alevi köyü mevcuttur. Yerli halklar tarafından Bektaşîliğin bu derece kabul görmesini fark eden devlet yönetimi, Bektaşî Baba'larına vakıf arazileri bağışlayarak önemli merkezlere yerleşmelerine imkân sağlamıştır. Örneğin; Makedonya'nın Kalkandelen şehrindeki ilk Bektaşî Dedebabası Sersem Ali Dedebaba'nın da yatırımın bulunduğu, Harabati Baba Tekkesini bekleyen Derviş Abdulmuttalip Bekri, kendisi ile yaptığımız görüşmede, aktif olarak hizmet veren bu tekkenin arazisinin vakıf arazisi olduğunu belirtmiştir.

Bu araştırma sırasında biz de yukarıda adı geçen tekke, türbe ve zaviyelerin bazılarını ziyaret ettik. Bu ziyaretlerden bazı tespitlerimiz şöyledir;

Bulgaristan'ın Kırcaali bölgesindeki "Elmalı Baba" ve Yunanistan Dimetoka da bulunan "Seyyit Ali Sultan" dergâhına bağlı Bektaşîlerin cemlerde icra ettikleri deyiş, nefes vb. eserler ile semahları ve müzik icra biçimleri tavrı açısından Balkanlardaki diğer bölgelerden farklılık göstermektedir. Bunun sebebini sordüğümüzda Seyyit Ali Sultan ve Elmalı Baba'nın Antalya Elmalı'daki Abdal Musa Dergâhı ile yakın ilişkiler içerisinde olduğunu ve buraya yerleşen Türkmenlerinin büyük kısmının o bölgelerden göç

ettiğini öğrendik. Bundan dolayı buradaki Semah ve müziklerin icra şekillerinin Antalya Elmalı'daki Abdal Musa Sultan çevresi Bektaşileri ile tavır ve melodi yapıları gibi birçok bakımdan benzerlik olduğunu gördük. Ayrıca bağlamalar grup olarak çalınır ve bağlama çalan bu gruba da "Zakir" denilmektedir. Hüseyin Yaltrık'ın, "Trakya Bölgesinin Tasavvufi Halk Müziği" kitabında belirttiği gibi Trakya'da ki "Seyyit Ali Sultan Kolu" Bektaşilerinde de durum aynıdır.

Meydan ve cem ibadetleri ile, muhabbet sofralarında okunan nefesler ise, önce-leri yukarıda bahsi geçen ve bu edebiyatın kurucuları sayılan ozanların eserlerinden seçilerek bestelenmiş ve icra edilmiştir. Zaman içerisinde toplum tarafından Anadolu ve Balkan coğrafyasında ki buldukları bölgelerde kabul gören, Arnavutça nefesler söyleyen Abidin Baba ve Muharrem Mahzuni Baba (Yaltrık 2002: 37), Mehmet Ali Hilmi Dedebaba, Sefil Ali, Derviş Ali, Teslim Abdal, Genç Abdal, Kul Hüseyin, Edip Harabi, Muhiddin Abdal, Kazak Abdal, Deruni, Bosnevi, Sersem Ali Baba, Yeşil Abdal, Ağâhi Dede, Şemimi, Dertli Kâtip gibi daha isimlerini saymadığımız çok sayıda yeni âşıkların eserleri de aynı saygınlıkla icra edilmektedir. Balkanlarda Bektaşi tekkelere kuran yol önderlerinin nerdeyse tamamının güçlü şairlik yönleri vardı, bu da aynı zamanda bu alanda üretim yapan usta-çırak kollarının, ozanların tekkelere paralel olarak çoğalması demektir. Bu sayı çoğalmakla beraber "ulu ozanlar" adıyla anılan ozanlar Balkanlardaki Alevi Bektaşiler arasında da her zaman özel bir saygı ile anılmışlardır.

Balkanlardaki semahlar, Anadolu semahları ile benzerlik göstermektedirler. Trakya'daki bazı semahlarda tartımlar Anadolu semahlarından farklı olarak 5, 6, 7, 9 ve 12 zamanlı (Yaltrık, 2002: 15) olarak karşımıza çıkar. Bu durum tüm Balkan coğrafyası için geçerlidir. Balkanlardaki Bektaşi tekkelerinde bağlamanın yanı sıra yukarıda bahsi geçen ney, tambur, rebap, ut, kanun, kudüm gibi sazlar kullanılır.

Balkanlarda, her ne kadar Anadolu Aleviliğinin özellikleri yansıtılsa da, daha çok Bektaşilik karşımıza çıkmaktadır. Trakya'da ve Balkanlar'da ki meydan ve cem ibadetlerinde Bağlama eşliğinde okunan nefes, deyiş, duvaz, semah vb. icralar üzerinde tasavvuf musikisi etkileri kendini belli etse de THM formlarına uygun şekilde icra edilirler. Müzik cümlelerindeki ezgisel yapıları da bu form içerisinde tarif edilebilir şekildedir.

Makamsal yapılarına göre sınıflandırdığımızda ise, meydan ibadetlerindeki bazı icra şekillerinin THM den biraz daha farklı, tasavvuf musikisi içinde ifade edilebilen, yerli motiflerin baskın olduğu ve TSM'deki makamlarla ifade edilebilir nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölgede icra edilen nefeslerde Uşşak, Hüseyini, Saba, Hicaz, Karcıgar, Çargâh, Rast, Hicazkâr, Segâh, Eviç, Nikriz gibi makamların yanı sıra, nadi-rem de olsa bazen aynı eserde iki farklı makam kullanıldığı görülür. Özellikle mersi-yelerde uzun hava tarzı yapılar da görülür. Balkanlarda da genel olarak "Nefes" olarak adlandırdığımız eserler konularına göre de Anadolu'da ki uygulamalarla aynıdır. Tabiat konulu nefesler, duvaz imamlar, mersiye

ve matem nefesleri, şathiyeler, devriyeler, semahlar ve deyişler olarak karşımıza çıkar.

Ritmik yapılarında ise;

$3/4, 4/4, 5/8 = (2+3, 3+2),$

$6/8 = (3+3),$

$7/8 = (3+2+2),$

$8/8 = (2+3+3, 3+2+3),$

$9/8 = (3+2+2+2, 2+3+2+2, 2+2+2+3),$

$9/4 = (2+2+2+3),$

$10/8 = (3+2+2+3, 2+3+2+3),$

$12/8 = (3+3+3+3, 3+2+3+2+2),$

$13/8 = (3+3+2+2+3),$

$15/8 = (2+3+3+2+2+3)$

gibi ritim yapılarının yanında, aynı eser içerisinde söz yapısından dolayı değişkenlik arz eden ve birden fazla ritme sahip olan eserler de karşımıza çıkar.

Tüm bunlardan dolayı Balkanlardaki Bektaşî müziği de, edebiyatı gibi sanatsal açıdan son derece yüksek nitelikli ve özellikli eserler ortaya koymuştur.

SONUÇ

Alevi-Bektaşî edebiyatı ve müziği, binlerce yıllık kadim Türk kültürünün, İslam öncesi genetik kodlarını barındıran ve en önemli unsurlarından olan sözlü geleneğin, müzik eşliğinde kuşaklar boyu aktarımını sağlamıştır. İslam'ın kabulünden sonra da Alevi-Bektaşî edebiyatı ve müziği ile yeniden şekillenerek günümüze kadar çok çeşitli ve önemli eserler yaratmıştır. Bir ucu Orta Asya bozkırlarında, diğer ucu Orta Avrupa'ya uzanmaktadır. Bahsi geçen bu bölgelerde konuya ilişkin sözlü ve müzikal üretimler halen devam etmektedir. Bu

ürünlerle ilgili, Balkanlardaki sayıları yüzlerle ifade edilen Alevi köyleri ve Bektaşî tekkelerinde alan araştırmaları yapılmalı, Alevi-Bektaşî müziği ve edebiyatı ile ilgili tüm yeni ürünler toparlanıp güncellenmelidir. Derlenecek yeni ürünlerle birlikte tüm ürünler yeniden tasnif edilmeli, edebi açıdan hece yapıları, konuları vb. özelliklerine göre, müzikal olan eserler ise melodi, ritim yapıları ve icra yerlerindeki öneme göre bir bütün olarak tasnif edilmelidir. Kaynak kişiler ve icracılar da teker teker tespit edilmeli, gerekirse Anadolu'daki ve bölgelerdeki üniversiteler ile ilgili kurumlarla işbirliği yapılarak tüm bu ürünler arşivlenmeli ve kayıt altına alınmalıdır. Varsa, eserler arasındaki zamana bağlı değişimler ve nedenleri araştırılmalı, bu bölgelerde ilgili kültürel yapının devamı ve yeni âşıkların yetişebilmesi için olanaklar sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- ARTUN, Erman. (1996). Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Feymani (1966-1996). Adana.
- ARTUN, Erman. Alevi-Bektaşî Edebiyatına Genel Bir Bakış (2000'e Giderken Medyadaki Dilimiz ve Halk Ozanları Sempozyumu, Ankara.
<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/13.php> / 06.07.2015.
- ATAMAN, Sadi Yaver, "Türk Halk Çalgılarına Ait Ayrıntılı Bilgiler ve Bağlama Geleneği", (I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara 1977, III, 107-128).
- AYDIN, Ayhan. (2008). Deliorman'ın Koca Çınarı: Ahmet Hezarfen, (Yaşamı, Alışmaları, Anıları, Yazılarından Örnekler). İstanbul.

- BAKIRCI Nedim; TÜRKAN Hüseyin Kürşat. (2013). Tekke ve Zaviyelerin Balkanlar'daki Rolü Ve Önemi". Türk, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S.1.
- BARCAN, Ömer Lütfi. (2008). İstila Devri Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. İstanbul.
- CEBECİ, Ahmet. (1996). "Tarih Perspektifinde Makedonya'da Rumeli Türkleri". Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri (Paneller ve konferanslar, No:1). İzmir.
- ERSEVEN, İlhan Cem. (1996). Alevilerde Semah. İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1992). Alevi-Bektaşî Nefesleri. İstanbul.
- GÜNAY, Umay (1992). Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. Ankara.
- İNALCIK, Halil. (2005). "Türkler ve Balkanlar". BAL-TAM Türklük Bilgisi 3, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Prizren.
- KAYA, Doğan. (2003). Başlangıçtan Günümüze Âşık Edebiyatı. Âşık Edebiyatına Giriş, Bişkek.
- KOCA, Turgut; ONARAN Zeki, Gül-Deste Nefesler, Ezgiler, Notalar, Ankara 1987.
- KURT Necdet, "Alevi Bektaşî Cemlerinde Âşıkların Deste Bağlama Geleneği ve Bağlama Adının Kaynağı". Dört Kıta'da Folklorun İzinde: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu Armağanı. Ankara, 2015.
- NOYAN Bedri Dede Baba, Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik. Ankara 2001.
- MELIKOF, İrene. Bektaşî-Kızılbaş (Alevi) bölünmesi ve neticeleri. <http://www.pirsultan.net/alevi-bektasiligin-tarihi-kokenleri-irene-melikoff> (Erişim 24.06.2015)
- MELIKOF, Irene. (1994). Uyur İdik Uyardılar, İstanbul.
- OGÜN, Atilla Budak. (2000). Türk Müzik Kültürünün Kökeni, Gelişimi, Ankara.
- ÖZKAN, İsmail Hakkı. (1990). Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usuller, Kudüm Velvelleri. İstanbul.
- PARLAK, Erol. Anadolu'da Kopuz Kavramı. <http://www.turkuler.com/baglama/tarih1.asp> (Erişim 24.06.2015)
- ŞENEL, Süleyman. (1991). "Âşık Musikisi". TDV İslam Ansiklopedisi, C. 3. İstanbul.
- YALTIRIK, Hüseyin. (2002). Trakya Bölgesinin Tasavvufî Halk Müziği, (Notalarıyla) Nefesler.
- YARDIMCI, Mehmet. Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar (Makale) http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/yardimci.pdf (Erişim 18.05.2015)
- YARDIMCI, Mehmet. (2014). "Geleneksel Kültürümüzde Saz ve Zile Kıl Kopuzu". Zile Kültür Sanat Dergisi, Zile.
- YILDIRIM, Dursun. (1998). "Orta Asya Bozkırından Urumuneli'ne "Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine". Türk Bitiği, Ankara.
- YÖNETKEN, Halil Bedii. "Bektaşîler' de Müzik ve Oyun". Sivas Ülke Gazetesi, 28.12. 1945.

Tunceli - Mazgirt -
Merkez - Şih Çoban
Ocağı

